

ДІАЛОГ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ

CIVIL SOCIETY DIALOGUE WITH PUBLIC AUTHORITIES: CHALLENGES AND STRATEGIC DIRECTIONS

Ковбас І.В., д.ю.н., доцент кафедри публічного права

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бзова Л.Г., доктор філософії, доцент, асистент кафедри процесуального права

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті досліджуються особливості взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади в Україні на сучасному етапі її демократичного розвитку. Автори аналізують ключові проблеми, що перешкоджають ефективному діалогу між громадянами та державою, зокрема низький рівень довіри до державних інститутів, формальний підхід до залучення громадськості та недостатня прозорість влади. Ці виклики часто проявляються через корупційні скандали, бюрократичні перепони та слабку комунікацію, що підриває авторитет влади та ускладнює демократичні процеси. На основі цього розглядаються стратегічні напрями подолання зазначених проблем, серед яких особливе місце посідають підвищення ролі судової влади, розвиток громадських рад та впровадження інформаційних технологій.

Судова влада розглядається як ключовий інструмент забезпечення справедливості, захисту прав громадян і контролю за діями держави, що є фундаментом демократичного суспільства. Громадські ради, у свою чергу, виступають механізмом залучення громадян до формування політики, дозволяючи враховувати їхні інтереси при прийнятті рішень. Інформаційні технології, такі як онлайн-платформи для консультацій чи електронні петиції, сприяють розвитку електронної демократії, надаючи громадянам можливість безпосередньо впливати на владу.

Спираючись на історичні концепції поділу влади та сучасні дані, включно з дослідженнями Freedom House і Центру Разумкова, автори підкреслюють важливість самоорганізації громадян і адаптації європейських практик у контексті євроінтеграції. Зокрема, акцент робиться на необхідності реформування інститутів, підвищенні підзвітності влади та зміцненні комунікації між громадськістю та державою. Стаття наголошує, що лише через спільні зусилля громадян і влади, з урахуванням міжнародного досвіду, Україна зможе створити міцне громадянське суспільство, здатне протистояти викликам і рухатися до європейських стандартів демократії.

Ключові слова: громадянське суспільство, демократія, держава, довіра, взаємодія, цифровізація, судова реформа, прозорість, участь громадян, верховенство права.

The article explores the dynamics of interaction between civil society and public authorities in Ukraine during its ongoing democratic transformation. It delves into the primary obstacles that impede constructive dialogue, including a pervasive lack of trust in state institutions, limited and often superficial public participation, and a persistent lack of transparency in governance. These challenges frequently result in corruption scandals, bureaucratic inefficiencies, and poor communication channels, all of which erode the legitimacy of state structures and hinder the consolidation of democratic processes. To overcome these barriers, the article proposes several solutions: reinforcing the judiciary's role, establishing effective public councils, and utilizing modern information technologies to improve governance and enhance citizen engagement.

The judiciary is presented as a fundamental pillar for upholding justice, safeguarding citizens' rights, and providing oversight of state actions—crucial elements for a functioning democracy. Public councils are envisioned as a mechanism to bridge the gap between the state and its citizens, offering a platform for public input into policy-making. Meanwhile, information technologies, such as online platforms and electronic petitions, are highlighted as tools to advance e-democracy, empowering citizens to directly influence decision-making processes and hold authorities accountable.

The analysis draws on historical democratic principles, such as the separation of powers, and incorporates data from reputable sources like Freedom House and the Razumkov Centre to underline the importance of citizen self-organization. The author advocates for Ukraine to adopt best practices from European countries as part of its integration efforts. Key recommendations include institutional reforms to strengthen accountability, enhance transparency, and improve communication between the state and its citizens. The article points to successful examples, such as Estonia's advancements in digital governance and Poland's efforts to ensure judicial independence, as potential models for Ukraine to emulate.

In its conclusion, the article asserts that a vibrant and engaged civil society is indispensable for Ukraine's democratic progress and resilience, particularly in the context of ongoing geopolitical challenges. By fostering a collaborative relationship between citizens and public authorities, Ukraine can establish a governance system that is transparent, accountable, and aligned with European democratic standards.

Key words: civil society, democracy, state, trust, interaction, digitalization, judicial reform, transparency, citizen participation, rule of law.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України ключовим завданням є становлення та вдосконалення інститутів громадянського суспільства, що вимагає формування у громадян якостей соціальної відповідальності. Ця відповідальність виявляється в їхній здатності самостійно чи у співпраці з іншими інституціями вирішувати актуальні соціально-політичні проблеми. Успіх демократичних перетворень залежить від наявності відповідальних громадських інститутів, які здатні не лише конструктивно критикувати органи публічної влади, а й брати участь у спільній діяльності заради реалізації загальнонаціональних інтересів. У цьому контексті взаємодія між громадянським суспільством і державою стає основою для побудови міцної демократії, що спирається на принципи відкритості, прозорості та участі громадськості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питань побудови діалогу між громадянським суспільством та органами публічної влади приділяли

увагу В. Городовенко, С. Головатий, Б. Гребенюк, А. Демічев, С. Іваницький, Л. Карназова, В. Кравчук, Д. Кулешов, І. Марочкін, В. Навроцький, І. Назаров, Л. Наливайко, О. Овсяннікова, В. Олійник, С. Прилуцький, Я. Романюк, І. Черповицька, С. Шевчук та інші. Окремі аспекти взаємодії судової влади та громадськості, а також комунікаційної взаємодії державних органів із громадськістю відобразили у своїй праці В. Безчасний, В. Болотова, Дж. Бордевік, О. Величко, Т. Гарасимів, І. Гриценко, Д. Дьомі, Я. ван Дейк, О. Зайцев, Г. Єфремова, П. Коблак, К. Ковриженко, Е. Майборода, М. Мироненко, О. Овсяннікова, Ю. Потопов, С. Рафаелі, Н. Торхова, О. Фомін та інші.

Мета статті полягає в аналізі проблем і перспектив взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади в Україні, з особливим акцентом на ролі судової влади, громадських рад та інформаційних технологій у зміцненні демократії. Автори прагнуть визначити стратегічні напрями вдосконалення цього діалогу, враховуючи

виклики низької довіри до інститутів влади та необхідність євроінтеграційних реформ.

Виклад основного матеріалу. Побудова громадянського суспільства є невід'ємною умовою розвитку демократії в Україні. Основне завдання державної політики полягає у створенні політико-правових умов, які сприяють зміцненню громадських інститутів через їхню активну взаємодію з органами влади. Такий підхід дозволяє поступово зменшувати надмірне втручання держави у приватне життя громадян, забезпечуючи баланс між владою та суспільством. Питання про те, наскільки активно громадяни та їхні об'єднання мають брати участь у вирішенні державних і місцевих справ, залишається відкритим і активно дискутується у наукових колах. Ця дискусія має як теоретичне, так і практичне значення, адже від її результатів залежить ефективність комунікації між владою та громадськістю.

Щоб зрозуміти сучасні виклики взаємодії між державою і громадянським суспільством, варто звернутися до історичних концепцій. Наприклад, Томас Джефферсон, один із засновників теорії демократії, наголошував на важливості залучення безпосередніх представників народу до управління державою. Він вважав, що на муніципальному рівні громадськість має мати широкі повноваження, тоді як на загальнодержавному рівні основні функції варто передати спеціально підготовленим адміністраторам, яких він називав «природною аристократією» [1]. Ця ідея відображає прагнення знайти баланс між участю громадян і професійним управлінням, що є актуальним і для сучасної України.

Інший мислитель, Йозеф Шумпетер, стверджував, що суть демократії полягає у праві народу обирати або відхиляти тих, хто ним керуватиме [2]. Його концепція підкреслює важливість виборчого процесу як основного механізму впливу суспільства на владу. Сучасні політичні науковці також зазначають, що роль і призначення держави найбільш повно розкриваються у її тісному зв'язку з громадянським суспільством [3, с. 42]. Незалежно від розбіжностей у поглядах, усі дослідники погоджуються, що державна політика формується внаслідок складної взаємодії між владою, соціальними групами та іншими зовнішніми й внутрішніми факторами, орієнтуючись на потреби суспільства.

У контексті України громадянське суспільство відіграє особливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку демократії. Після Революції Гідності 2014 року активність громадян значно зросла, що стало поштовхом до реформ у різних сферах, включно з судовою владою та правосуддям. Проте для повноцінного функціонування громадянського суспільства необхідна не лише активність громадян, а й підтримка з боку держави. Це включає створення умов для реалізації прав людини, розвитку громадських ініціатив і підвищення довіри до інститутів влади.

За даними Freedom House, Україна демонструє прогрес у розвитку громадянського суспільства, але все ще стикається з проблемами корупції та недостатньої прозорості влади [4]. Ці виклики підкреслюють необхідність посилення взаємодії між громадськістю і державою, а також залучення громадян до контролю за діяльністю влади, зокрема через громадські ради та інші механізми.

Пошук оптимальних форм взаємодії між державою і громадянським суспільством залишається актуальним завданням як у теоретичному, так і в практичному плані. Критеріями розвиненого громадянського суспільства вважаються високий рівень самоорганізації, міцні зв'язки між громадянами та їхніми об'єднаннями, гарантії реалізації прав людини, а також можливості для самореалізації. Проте реальність свідчить про численні перешкоди у налагодженні ефективного діалогу між владою та громадськістю. Однією з ключових проблем є схильність органів державної влади формалізувати процеси комуні-

кації з громадськими інститутами, що знижує їхню ефективність і підриває довіру громадян до влади.

Інститути громадянського суспільства відіграють роль посередників між публічною владою, суспільством і окремими громадянами. Серед правових форм такої взаємодії можна виокремити участь громадських організацій у розробці нормативних актів, застосуванні права та охороні правопорядку. Ці механізми дозволяють громадянському суспільству впливати на державні процеси, забезпечуючи прозорість і відповідальність влади. Проте їхня дієвість залежить від готовності органів влади до відкритості та співпраці. В Україні часто спостерігається формальний підхід до залучення громадськості, коли пропозиції громадян або ігноруються, або враховуються лише частково, що створює бар'єри для розвитку демократії.

Ще однією проблемою є недостатній рівень довіри до державних інститутів. Згідно з опитуванням Центру Разумкова, у 2024 році лише 21,5 % українців довіряють органам державної влади, що є одним із найнижчих показників у Європі [5]. Цей брак довіри ускладнює взаємодію і знижує мотивацію громадян брати участь у громадських ініціативах. Для подолання цієї проблеми необхідна не лише активність громадянського суспільства, а й реальні кроки з боку держави для підвищення прозорості та підзвітності.

Важливу роль у забезпеченні ефективної взаємодії між громадянським суспільством і державою відіграє судова влада. Суд як інститут правосуддя є гарантом захисту прав людини і основним інструментом вирішення конфліктів між громадянами та владою. У демократичному суспільстві судді не лише застосовують закон, а й сприяють зміцненню довіри до системи правосуддя через неупередженість і прозорість своїх рішень. У цьому контексті громадські ради при судах стають важливим механізмом залучення громадськості до контролю за діяльністю судової влади.

В Україні реформа судової влади, розпочата після 2014 року, мала на меті підвищити її незалежність і відповідність європейським стандартам у рамках євроінтеграції. Проте результати залишаються неоднозначними. Одним із шляхів підвищення довіри є розширення участі громадських рад у моніторингу судових процесів. Такі ради можуть не лише контролювати діяльність суддів, а й сприяти налагодженню комунікації між судами та громадськістю.

Прикладом успішного залучення громадянського суспільства до реформування правосуддя є співпраця з громадськими організаціями під час розробки законодавчих змін. Наприклад, у 2016 році громадські активісти брали участь у створенні Вищої ради правосуддя, що стало кроком до підвищення прозорості судової влади. Проте брак системної комунікації між судами та суспільством залишається проблемою. Для її вирішення пропонується використовувати цифрові платформи, які дозволяють громадянам отримувати інформацію про судові рішення та висловлювати свої пропозиції щодо покращення роботи судів.

Громадські ради при органах влади, зокрема при судах, є важливим інструментом демократії, адже вони забезпечують участь громадськості у контролі за діяльністю державних інститутів. В Україні такі ради діють при різних органах, але їхній вплив часто обмежений через недостатнє фінансування та формальний підхід з боку влади. Розширення повноважень громадських рад, зокрема у сфері правосуддя, могло б сприяти підвищенню довіри до судової влади і зміцненню взаємодії між державою і суспільством.

Одним із перспективних напрямів вдосконалення взаємодії між державою і громадянським суспільством є використання інформаційних технологій. Процес інформатизації, який називають «інформаційною революцією», суттєво вплинув на політичні відносини, поро-

дивши концепції «електронної демократії» та «електронного громадянського суспільства». Остання являє собою мережу горизонтальних (між громадянами та громадськими об'єднаннями) і вертикальних (між громадянами, об'єднаннями та державою) зв'язків, що базуються на інтернет-комунікації. Такі технології дозволяють не лише підвищувати доступність інформації, а й залучати громадськість до прийняття рішень на національному та регіональному рівнях.

Регіоналізація, що стала наслідком децентралізації влади в Україні, підкреслила важливість інформаційних ресурсів у забезпеченні ефективного управління. Завдяки цифровим платформам громадяни можуть брати участь у громадських консультаціях, висловлювати свої пропозиції та контролювати діяльність місцевих органів влади. За даними Ради Європи, країни, що активно впроваджують електронні інструменти демократії, демонструють вищий рівень залучення громадян до політичних процесів [6]. В Україні такі інструменти, як платформа «Електронні петиції» чи портал «Дія», уже сприяють розвитку комунікації між громадянським суспільством і державою, але їхній потенціал ще не повністю реалізований.

Електронна демократія також може допомагати судовій владі у підвищенні прозорості. Наприклад, онлайн-доступ до судових рішень і можливість подання скарг через інтернет спрощують взаємодію громадян із судами. Це сприяє зміцненню довіри до системи правосуддя і робить діяльність суддів більш підзвітною громадськості. У країнах Балтії, таких як Естонія, електронні судові системи стали зразком ефективності та відкритості [7]. Україна може адаптувати цей досвід у рамках євроінтеграції, щоб покращити доступ до правосуддя і залучити громадянське суспільство до реформування судової системи.

Незважаючи на потенціал взаємодії, в Україні зберігаються серйозні виклики у розвитку громадянського суспільства. Серед основних проблем можна виокремити:

- Відсутність дієвого громадського контролю: органи державної влади та місцевого самоврядування часто уникають реальної підзвітності громадськості.
- Недостатнє залучення громадян: практика врахування пропозицій суспільства у формуванні державної політики залишається обмеженою.
- Фінансові бар'єри: Більшість організацій громадянського суспільства не мають доступу до державної підтримки через її обмежений обсяг.
- Слабкі стимули для соціального підприємництва: організації, які прагнуть вирішувати соціальні проблеми через підприємницьку діяльність, не отримують достатньої підтримки від держави.
- Відсутність інформаційної політики: немає єдиної стратегії просвітництва, яка б популяризувала ідеї громадянського суспільства серед населення.

Ці проблеми знижують ефективність діалогу між державою і суспільством, перешкоджаючи реалізації прав людини та розвитку громадських ініціатив. Наприклад, відсутність прозорих механізмів фінансування громадських організацій призводить до того, що багато з них змушені покладатися на іноземні гранти, що іноді викликає недовіру з боку влади. Це підкреслює необхідність створення чітких правил і стимулів для підтримки громадянського суспільства.

Ще одним викликом є низький рівень довіри до державних інститутів, включно з судовою владою. Без довіри громадяни неохоче беруть участь у громадських ініціативах, вважаючи, що їхній голос не буде почутий. Для вирішення цієї проблеми необхідна комплексна державна стратегія, яка б враховувала потреби громадськості та сприяла її активності. Важливим кроком у цьому напрямі є залучення громадських рад до моніторингу діяльності влади, що може стати мостом між суспільством і державою.

Роль комунікації у подоланні проблем

Ефективна комунікація є основою для подолання зазначених проблем. Органи державної влади повинні не лише інформувати громадян про свої дії, а й слухати їхні пропозиції. Наприклад, проведення регулярних консультацій із громадськістю щодо реформ у сфері правосуддя чи соціальної політики могло б підвищити рівень залучення громадян. У цьому контексті цифрові технології стають незамінним інструментом, адже вони дозволяють швидко та ефективно налагоджувати діалог.

Розвиток громадянського суспільства також залежить від просвітницької роботи, що зумовлює потребу в інформаційних кампаніях, які б пояснювали роль громадянського суспільства у побудові демократії та зміцненні прав людини.

Для підвищення ефективності взаємодії між державою і громадянським суспільством необхідно зосередитися на кількох ключових напрямках. Перший із них — лібералізація контролю за діяльністю громадських об'єднань. Це передбачає зменшення бюрократичних бар'єрів, спрощення процедур реєстрації та створення сприятливого правового режиму, зокрема в питаннях оподаткування. Такий підхід дозволить організаціям громадянського суспільства зосередитися на вирішенні соціальних проблем, а не на боротьбі з адміністративними перешкодами. Наприклад, спрощення доступу до фінансування могло б стимулювати розвиток соціального підприємництва, яке поєднає бізнес-підходи з вирішенням суспільних завдань.

Другий напрям — розвиток громадського контролю. Зміцнення інститутів моніторингу діяльності влади, включно з судовою владою, є необхідною умовою для підвищення її підзвітності. Громадські ради можуть відігравати ключову роль у цьому процесі, отримавши право брати участь у перевірях роботи суддів, аналізувати судові рішення та пропонувати зміни до процедур правосуддя. У Великобританії, наприклад, громадські ради при судах регулярно звітують про прозорість судових процесів, що сприяє підвищенню довіри громадян [8]. Подібний досвід міг би бути адаптований в Україні для зміцнення взаємодії між суспільством і судовою владою.

Третій напрям — створення нових майданчиків діалогу. Залучення громадськості до сфер місцевого самоврядування, благодійності, екологічних ініціатив і молодіжної політики може стати основою для конструктивної комунікації між державою і суспільством. Такі платформи дозволяють громадянам не лише висловлювати свої пропозиції, а й брати активну участь у їхній реалізації. В Україні подібні ініціативи могли б сприяти розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні.

Окремим аспектом є вдосконалення роботи судів через участь громадськості. Наприклад, створення онлайн-платформ для зворотного зв'язку з судьями, публікація звітів про діяльність судової влади і проведення відкритих слухань могли б зробити правосуддя більш доступним і зрозумілим для громадян. Це також відповідає цілям євроінтеграції, адже прозорість і незалежність судів є одними з ключових стандартів Європейського Союзу.

Євроінтеграція відіграє важливу роль у формуванні сучасного громадянського суспільства в Україні. Гармонізація українського законодавства з нормами ЄС вимагає не лише реформ у сфері правосуддя, а й активного залучення громадськості до державних процесів. Для України це означає необхідність посилення взаємодії між державою і суспільством, зокрема через впровадження європейських практик громадського контролю та прозорості.

У контексті євроінтеграції особлива увага приділяється судовій владі. Незалежність суддів, доступність правосуддя та участь громадян у судових реформах є обов'язковими умовами для наближення до європейських стандартів. Розширення повноважень громадських рад при судах і впровадження цифрових інструментів для моніторингу судових процесів могли б стати важливими

кроками в цьому напрямі. Такий підхід не лише підвищить довіру до судової влади, а й зміцнить позиції України на шляху до ЄС.

Висновки та перспективи. Ефективна взаємодія між громадянським суспільством і державою є основою для побудови міцної демократії в Україні. Вона вимагає створення інституційних передумов, таких як гарантії прав людини, високий рівень самоорганізації громадян і послідовна державна політика. У цьому процесі ключову роль відіграють судова влада та громадські ради, які можуть забезпечити контроль за діяльністю влади та підвищити довіру до неї. Використання інформаційних технологій і розвиток електронної демократії відкривають нові мож-

ливості для комунікації, дозволяючи залучати громадськість до прийняття рішень.

В Україні існує потреба у вдосконаленні нормативно-правової бази, зокрема шляхом усунення бар'єрів для реалізації громадських ініціатив. Євроінтеграція задає напрям для цих змін, вимагаючи від держави більшої відкритості та підзвітності. Зміцнення правосуддя, підвищення незалежності суддів і розширення участі суспільства у державних процесах є необхідними умовами для досягнення цієї мети. Лише через партнерство між владою та громадянськістю, підкріплене ефективною взаємодією, можна забезпечити сталий прогрес у розвитку громадянського суспільства і реалізації суспільних інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гелд Д. Моделі демократії. Демократія: Антологія / упоряд. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 155–175.
2. Шумпетер Й. Елітарна демократія і теорія конкурентного лідерства. Демократія: Антологія / упоряд. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 467–485.
3. Щедрова Г. П. Політична конкуренція еліт у сучасній Україні: монографія. Дніпро: Вид-во «Акцент ПП» 2016. 390 с.
4. Freedom House. Україна: профіль країни. Freedom in the World. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine> (дата звернення: 08.11.2024).
5. Центр Разумкова. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів, віра в перемогу (червень 2024 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-vira-v-peremogu-cherven-2024r> (дата звернення: 08.11.2024).
6. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal>
7. e-Estonia. We have built a digital society and we can show you how. URL: <https://e-estonia.com/> (дата звернення: 08.11.2024).
8. Judiciary UK. Learn more about judiciary. URL: <https://www.judiciary.uk/> (дата звернення: 08.11.2024).